

„Złociste lilie”, czyli bolesna definicja chińskiego piękna

Natalia Tołsty

kulturoznawstwo:

porównawcze studia cywilizacji

Uniwersytet Jagielloński

Ideał piękna w poszczególnych kręgach kulturowych jest różnie definiowany, w każdym ma jednak równie wielkie znaczenie. Chińska kobieta X wieku była tak piękna, jak jej stopy. Posiadanie idealnych, malutkich „lilii” wiązało się z poczuciem docenienia, ale także męką towarzyszącą łamanym kośćmi. Krępowane stopy miały odtąd tkwić w mentalności milionów kobiet jako konieczna modyfikacja ciała, będąca jedyną przepustką do lepszego życia, aż do pierwszej połowy XX wieku¹.

Ten krzywdzący zwyczaj według jednej z legend zapoczątkowała Yao Niang – konkubina cesarza Li Yu (dynastia Song, 960 – 1279 r.). Miała tańczyć na platformie w kształcie rozwiniętego kwiatu lotosu z wielką gracją – tak, że wydawało się, iż „stąpa na złotych liliach”. Inne kobiety były zazdrosne o specjalne względy tancerki, więc same zaczęły obwiązywać sobie stopy. Od tej pory kobieta ze specyficznymi zdeformowanymi stopami stała się symbolem piękna i obiektem męskiego pożądania. Druga wersja tej historii zakłada, że cesarz nakazał swojej ulubionej konkubinie skrępować sobie stopy tak, aby wyglądały jak księżyc w nowiu. Często podważa się obie te hipotezy, ponieważ skrępowane stopy znacznie utrudniają chodzenie, o tańczeniu już nie wspominając².

¹ J. A. Crites, Chinese Foot Binding,
<http://www.angelfire.com/ca/beekeeper/foot.html> [02.05.2011].

² M. Lee, The Art. Of Foot Binding,

Kolejna legenda zakłada zapoczątkowanie tego zwyczaju już w czasach pierwszej potwierdzonej historycznie dynastii Chin, Shang (1600 p.n.e. – 1046 p.n.e.), a więc dużo wcześniej. Jedną z żon cesarza tej dynastii urodziła się ze zdeformowanymi stopami i poprosiła swojego męża, aby nakazał wszystkim młodym dziewczętom w państwie krępowanie stóp. W niektórych źródłach³ można znaleźć również opinię, że kobiety robiły to ze względu na zamiłowanie do cesarzowej. Jednak trudno uwierzyć w to, iż można zdecydować się na zadawanie sobie tak olbrzymiego cierpienia tylko z czystej sympatii.

Chociaż nie mamy pewnych informacji o początkach tego zwyczaju, możemy założyć, że zaczęto krępować stopy za czasów dynastii Tang (618 – 906 r.), a zwyczaj ten rozprzestrzenił się wśród klasy wyższej podczas panowania dynastii Song. Krępowanie stóp stawało się luksusem, ponieważ czyniło kobietę zależną od innych i mniej użyteczną w domu. Deformacja stawiała ją w hierarchii społecznej ponad kobietami z „wielkimi stopami”. Podczas panowania dynastii Ming (1368 – 1644 r.) oraz Qing (1644 – 1911) tradycja bandażowania stóp rozprzestrzeniła się na większą część społeczeństwa chińskiego, nie ograniczając się już jedynie do klasy wyższej. Rytuał ten upowszechnił się głównie w południowej części kraju⁴.

Pomimo dużej popularności krępowania stóp, nie wszystkie kobiety pozwalały na deformowanie swojego ciała. Jedną ze społeczności, w której rozmiar stóp kobiecych zależał tylko i wyłącznie od natury była Hakka, grupa etniczna zamieszkująca tereny na południu Chin. Także Mandżurowie nie pozwalali swoim kobietom krępować stóp. Zabraniał im tego edykt cesarski z okresu panowania mandżurskiego w Chinach. Skrępowane stopy były elementem wyraźnie odróżniającym kobiety Han od Mandżurek. Dążenie kobiet do idealnych „złotych lilii” chciała zahamować także Cesarzowa Wdowa dynastii Qing, Cixi, będąca u władzy od 1861 do 1908 roku. Wkrótce po ogłoszeniu edyktu wybuchło Powstanie Bokserów i został on unieważniony.

<http://www.bellaonline.com/articles/art29600.asp> [02.05.2011].

³ J.A. Crites, op. cit.

⁴ J.A. Crites, op. cit.

W 1895 r. założono pierwsze stowarzyszenie przeciwko krępowaniu stóp z siedzibą w Szanghaju. W krótkim czasie tego typu organizacje zaczęły powstawać w każdym większym mieście Chin. Członkowie tych ugrupowań nie krępowali stóp córkom i rejestrowali imiona swoich dzieci oraz ich wiek. W ten sposób mogli z łatwością znaleźć dla nich kolegów wśród rodzin o podobnych poglądach. Nie dopuszczano do małżeństw z kobietą o zdeformowanych stopach. Mężczyzna mógł ożenić się z kobietą nie ze stowarzyszenia, ale musiała ona przestrzegać podstawowej reguły dotyczącej rozmiaru stóp⁵. Tego typu ruchy społeczne udawały, że osłabianie kobiet doprowadzi do rodzenia przez nie słabych synów. William A. Rossi w swojej książce *The Sex Life of the Foot and Shoe* podaje, że w dziewiętnastowiecznych Chinach skrupowane stopy miało około 40 – 50% kobiet⁶. Inteligencja chińska, pod wpływem zachodnich misjonarzy, rozumiała, że element kultury, jakim były „złote lilie”, nie jest pozytywnie odbierany przez obcokrajowców.

Istotną rolę w walce o wolność kobiet odegrały pierwsze feministki. Jedną ze sławniejszych przedstawicielek tego ruchu była Kwan Siew-Wah (na Zachodzie znana jako Brigitte Kwan). Pionierka feminizmu chińskiego miała arystokratyczne, mandżurskie korzenie, co uchroniło ją przed bólem zdeformowanych stóp, bowiem ten zwyczaj nie dotyczył kobiet nie-Han, a tym bardziej kobiet mandżurskich. Sama namawiała kobiety Han do zaprzestania przestrzegania brutalnego zwyczaju w późniejszych pokoleniach. Otwarcie sprzeciwiała się dominacji męskiej nad kobietami. Przyrównywana do Joanny d’Arc, zasłużyła sobie na przydomek „feministycznej heroiny”. Była bohaterką dla wielu chińskich kobiet.

Kolejnym punktem granicznym w historii krępowania stóp jest koniec panowania ostatniej dynastii Qing i powstanie Republiki Chińskiej – 1911 r. W rok po utworzeniu republiki rząd wprowadził reformy, które traktowały krępowanie stóp jako przestępstwo karane śmiercią. Kobietom nakazano uwolnić swoje stopy z bandaży, co

⁵ Ibidem.

⁶ W. A. Rossi, *The Sex Life of the Foot and Shoe*, za: L. Lim, *Footbinding: From Status Symbol to Subjugation*, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=8966942> [02.05.2011].

powodowało jeszcze większy ból. Po całkowitym rozluźnieniu opatrunków, kobieca stopa mogła urosnąć jeszcze dwa do trzech centymetrów. Jednak nigdy nie było możliwości odzyskania pełnej sprawności lub rozmiaru zbliżonego do naturalnie rozwiniętej stopy. Te restrykcje były powodem niezadowolenia ludności chińskiej, szczególnie w wiejskim otoczeniu, gdzie nadal stosowano praktyki deformacji stóp. Na obszarach górskich krępowano stopy nawet po 1949 roku.

Gdy na arenę polityczną w 1966 wkracza Mao Zedong wraz z komunistami, głównym celem jest utworzenie nowego państwa i zburzenie starego porządku. Walka przeciw feudalizmowi, kapitalizmowi i konfucjańskiemu modelowi zakłada również bezdyskusyjny zakaz krępowania stóp. Udało im się wyegzekwować to prawo nawet w najgłębszych częściach kraju, gdzie dotąd nacjonalistyczne obostrzenia były ignorowane⁷.

Powody krępowania stóp były różne. Jeden z głównych to poczucie piękna. Dodatkowo kobiety o zdeformowanych stopach można było łatwiej kontrolować – nie mogły niemalże poruszać się bez niczyjej pomocy, a co za tym idzie – także odbywać jakichkolwiek podróży. Były uzależnione od woli męża i jego rodziny.

Zwyczaj krępowania stóp trwał około tysiąca lat – poddał się mu ponad jeden bilion kobiet⁸. Idealne stopy miały 7,5 cm (3 cale) długości i mniej niż 2,5 cm (cal) szerokości. Towarzyszyło im siedem stałych wyznaczników: małe, szczupłe, spiczaste, w formie łuku, wonne, delikatne i proste. Obowiązek dokonania rytuału na córce należał do matki, a w przypadku jej śmierci – do starszych kobiet rodziny. Kochająca rodzicielka z dnia na dzień nagle stawała się potworem, który bił swoją córkę kijem, zmuszał ją do podskakiwania na palących z bólu nogach, aby upewnić się, że kości formują się w odpowiedni sposób.

⁷ W. Ping, *Aching for Beauty: Footbinding in China*, [on-line:] http://books.google.pl/books?id=CdJKLd2jJq0C&printsec=frontcover&dq=foot+binding&hl=pl&ei=2wa8TZu2FIKUOtyjOIF&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCkQ6AEwAA#v=onepage&q=foot%20binding&f=false [02.05.2011].

⁸ J.A. Crites, op. cit.

Cały proces krępowania stóp był bardzo skomplikowany, wymagał wielu godzin poświęconych na pielęgnację i trwał około 3 lat. Zabiegom bandażowania stóp zaczynano poddawać dziewczynki w wieku od około 4 do 7 lat, gdyż uważano, że kości są wtedy jeszcze wystarczająco elastyczne, a ich siła życiowa *qi* zaczyna rozkwitać. W mniemaniu krewnych, dziewczynki były w tym wieku na tyle dojrzałe, żeby zrozumieć konieczność dyscypliny ciała. Jeśli rodzina była biedna i potrzebowała córki do pracy w domu, dokonywano tego później. Inicjacja dziewczynki nie dotyczyła tylko deformacji ciała, w tym okresie matka przekazywała córce także wiedzę i kobiece sekrety. Uczyła ją, jak wpasować się w konfucjański model dobrej matki i posłusznej żony, a sam zabieg miał pokazać jej miejsce kobiety w męskim świecie.

Przed samym krępowaniem moczono stopy dziecka w ziołowym toniku, ścierano zrogowaciały naskórek i nakładano maść. Pierwsze bandażowanie nazywano krępowaniem inicjacyjnym; odbywało się ono najczęściej w miesiącach zimowych, aby choć trochę zminimalizować ból. Używano bawełnianych bandaży o długości około 300 cm (10 stóp) i 5 cm szerokości. Zabieg polegał na jak najdokładniejszym zagięciu czterech najmniejszych palców pod podeszwę stopy, sprawiając by jej przód był spiczasty, skierowany jak najbliżej pięty oraz wygięty w łuk. Duży palec pozostawał niezagięty. Tak ułożone stopy zawijano dość ciasno tkaniną, wcześniej zamoczoną w płynie ziołowym. Gdy bandaże schły, zaciskały się jeszcze bardziej. Natychmiastową reakcją organizmu na taką ingerencję był palący ból. Po zawinięciu stóp kazano dziewczynce od razu chodzić, aby jak najszybciej złamać kości⁹. Czasem zatrudniano profesjonalistów, którzy, ignorując płacz dziewczyny i bandażując stopy nawet mocniej niż matki, mogli skutecznie złamać każdy palec w dwóch lub trzech miejscach, a nawet przemieścić je w pożądane miejsce. Wymiana bandaży i pielęgnacja stóp odbywały się co dwa dni. Wtedy to zaciskano bandaże coraz mocniej i towarzyszyło temu krwawienie oraz ścieranie martwego mięsa. Jeśli więzy były zaciśnięte za mocno, mogły zatrzymać cyrkulację powietrza i spowodować

⁹ W. Ping, op. cit.

gangrenę oraz zakażenie krwi. Znane – chociaż bardzo rzadkie – są przypadki, gdy duży palec po prostu odpadł, z racji niedostatecznej ilości krwi. Kolejnym zagrożeniem były paznokcie – nieprzycinane mogły wbić się w podbicie i również spowodować infekcję. Nieraz usuwano je dziewczynkom trwale. Pomimo wszystkich zabiegów, odór i tak przedostawał się przez tkaninę. Małeńkie lilie musiały być ubrane w specjalne buty, zwane „lotosowymi sandałami”. Zrobione z jedwabiu i ozdobione haftami, były mniejsze za każdym razem, gdy ponownie zawijano stopy. Lekko chwiejący sposób poruszania się, z którego kobiety były dumne, został nazwany „lotosowym chodem”.

Gdyby dziewczyna z jakiegoś powodu nie miała spętanych stóp, było niemalże pewnym, że nie wyjdzie za mąż, a jedynym jej przeznaczeniem była rola dziewczyny o „dużych stopach”, czyli służącej. Skrępowane stopy były częścią posagu. Mogło się zdarzyć, że mężczyzna odwołał małżeństwo z powodu naturalnego rozmiaru stóp przyszłej małżonki. Z jednej strony skrępowane stopy były symbolem cnoty, z drugiej – były silnie nacechowane erotycznie. Wierzono, że wzmacniały pochwę oraz że przez ich zmniejszony rozmiar nerwy są bardziej skoncentrowane, przez co stopy stają się strefą erogenną. Choćby z tego powodu stanowiły główny przedmiot męskich fantazji¹⁰. Za czasów dynastii Qing utworzono listę 48 zabaw erotycznych związanych z kobiecymi „lotosami”. Interesującą kwestią był fakt, że chociaż mężczyźni uwielbiali „lilie”, nigdy nie widzieli ich nagich, nawet w łóżku. Gołe kobiece stopy były dla nich tabu. Innym źródłem zawierającym informacje, poematy, historie i relacje kobiet o krępowanych stopach jest zbiór czterech woluminów *Records of Gathering Fragrance* z 1930 r. autorstwa Yao Lingxi. Autor sam siebie nazwał „uzależnionym od lotosów”, co świadczy o głębokim zainteresowaniu tym tematem¹¹.

Badania *University of California, San Francisco* przeprowadzone wśród Chinek między 70, a 80 rokiem życia pokazały, że kobiety ze skrępowanymi stopami miały większe trudności z codziennymi czynnościami – samodzielnym wstawaniem z krzesła oraz kucaniem, co jest potrzebne w Chinach ze względu na toaletę. Częściej zdarzało

¹⁰ J.A. Crites, op. cit.

¹¹ W.A. Ping, op. cit.

im się również upaść, a co za tym idzie – uszkodzić niektóre części ciała. Według pomiarów Steven’a R. Cummings’a (profesora medycyny, epidemiologii i biostatystyki) kobiety ze skrępowanymi stopami miały 5,1% mniejszą gęstość kości biodrowej i 4,7% mniejszą gęstość kości kręgosłupa. Grozi to większym ryzykiem złamań. Mimo problemów nie miały większych trudności z przygotowaniem posiłków czy stawianiem kroków. Należy jednak pamiętać, że te kobiety przyjęły już swoje upośledzenie i nie są nauczone tego, aby wyrażać swoją własną opinię, a tym bardziej narzekać¹².

Krępowanie stóp było wyznacznikiem prestiżu, piękna i miejsca w hierarchii społecznej. Towarzyszyła temu pełna integracja z bólem i cierpieniem. Mimo że ten zwyczaj został już zakazany, nadal zbiera swoje żniwo. Chińska agencja prasowa ogłosiła, że w 1998 roku zamknięto ostatnią fabrykę – *Zhiqiang Shoe Factory* – w Chinach (w mieście Harbin) produkującą buty dla kobiet o skrępowanych stopach¹³. Niewielki dystans czasowy jest dość zatrważający, a takie praktyki, jak opisywane krępowanie stóp, budują nacechowany pejoratywnie obraz Chin. Jednak wielu odbiorców, wywyższając kulturę Zachodu ponad wszystkie inne, zapomina o takich popularnych w Europie dążeniach do ideału piękna, jak choćby XIX-wieczna moda na gorsety. Usztywniane oraz sznurowane, uciskały żebra, zmniejszały objętość klatki piersiowej i spłycały oddech. Przy długotrwałym noszeniu, co w tamtych czasach było zdarzało się nagminnie, gorset mógł doprowadzić do niebezpiecznego przemieszczenia organów wewnętrznych. Były szczególnie niebezpieczne dla dzieci. Również współczesność posiada nie mniej makabryczne twory. Uzależnienie od operacji plastycznych jest pułapką, w którą wpada coraz więcej osób, wierząc, że zabiegi poprawiające ciało są gwarantem przyszłego szczęścia¹⁴. Formuły piękna nie jesteśmy w stanie sprecyzować, ale

¹² *Chinese Girl with Bound Feet*, [on-line:]
<http://www.sfmuseum.org/chin/foot.html> [02.05.2011].

¹³ Ibidem.

¹⁴ *Uzależnienie od operacji plastycznych*, [on-line:]
<http://www.narkotyki.pl/nietypowe-uzaleznienia/operacjeplastyczne/>
[02.05.2011].

i tak da się do niego dążyć. Jest to identyczny mechanizm – niezależnie od kultury.

Bibliografia:

Chinese Girl with Bound Feet,

<http://www.sfmuseum.org/chin/foot.html> [02.05.2011].

Crites J., *Chinese Foot Binding,*

<http://www.angelfire.com/ca/beekeeper/foot.html> [02.05.2011].

Lee M., *The Art of Foot-Binding,*

<http://www.bellaonline.com/articles/art29600.asp> [02.05.2011].

Ping W., *Aching for Beauty: Footbinding in China,*

http://books.google.pl/books?id=CdJKLd2jJq0C&printsec=frontcover&dq=foot+binding&hl=pl&ei=2wa8TZu2FIKUOtyjOIF&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCkQ6AEwAA#v=onepage&q=foot%20binding&f=false [02.05.2011].

Rossi W., *The Sex Life of the Foot and Shoe,* [w:] Louisa Lim,

Footbinding: From Status Symbol to Subjugation,

<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=896694> [02.05.2011].

Uzależnienie od operacji plastycznych,

<http://www.narkotyki.pl/nietypowe-uzaleznienia/operacjeplastyczne/> [02.05.2011].

Summary

The subject of presented article centres around the ideal of beauty in Chinese culture, focusing especially on the ritual of foot binding. The authoress describes the legendary origins of the process (e. g. the story about the dance of Yao Niang or the one about deformed feet of Shang dynasty emperor's wife) and then moves to the history of foot binding. With history as a background, the authoress shows the meaning of foot binding in China (both in the field of beauty and social status), its symbolic associations (e. g. like a lotus), and describes brutal and deforming process that led to "perfect feet" (small, slender, pointy and delicate).